İSRAİL'İN ARKASINDAKİ SÜPER GÜÇ

PROF. DR. NUSRET ÇAM

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 1791
KÜLTÜR SERİSİ: 999

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 49269

ISBN: 978-625-408-239-9

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Editör: Ayşegül Büşra Paksoy

Kapak Tasarımı: Ceyhun Durmaz

Dizgi-Tertip: Mahmut Doğan

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: İMAK OFSET BASIM YAYIN SAN. VE TIC. LTD. ŞTI.
Akçaburgaz Mah. 137. Sok.No: 12 Esenyurt / İstanbul / TÜRKİYE
Sertifika Numarası: 45523 Tel: (0212) 444 62 18

İstanbul- 2022

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Prof. Dr. Nusret Çam: Nizip, Gaziantep'te doğdu. İlk ve orta öğrenimini burada tamamlayarak 1969 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne girdi. 1973 yılında mezun olmasının ardından Kilis'e öğretmen olarak atandı. Bu arada aynı fakültede Türk ve İslâm Sanatları Tarihi dalında doktora yaptı ve 1980 yılında Erzurum İlahiyat Fakültesi'nde araştırma görevlisi oldu. İngiltere'de araştırmalarda bulundu. Doçentliğini aldıktan sonra Ankara İlahiyat Fakültesi'ne döndü. 1990 yılında Aga Han Vakfı burslusu olarak Harvard ve MIT'de misafir profesör olarak görev yaptı. 1994'de profesörlüğe yükseldi. Malatya Fırat ve Kazakistan Hoca Ahmet Yesevi üniversitelerinde dekanlık görevlerinde bulundu. Türk Tarih Kurumu'na ve TÜBİTAK'a projeler yaptı, 2017 yılında Gaziantep'e Hizmet Edenler ödülünü aldı.

Nusret Çam, büyük bir kısmı kendi imkânlarıyla olmak üzere başta Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Kırgızistan, Tunus, Fas, Mısır, Yemen, İran, Fransa, Almanya, İspanya, Rusya, İtalya gibi otuzdan fazla ülkeyi gezdi, ulusal ve uluslararası kongrelere, konferanslara, sempozyumlara bildiriler sundu. Radyo ve televizyon programları yanında belgesellerde danışmanlık yaptı; yüze yakın makale yayımladı. Aynı zamanda şiir de yazan Nusret Çam "Osmanlı Güneş Saatleri", "Erzurum Tabyaları", "İslâm'da Sanat ,Sanatta İslâm", "Şiir Diliyle Kur'an-ı Kerim Meali", "Gaziantep Türk Kültür Varlıkları Envanteri", "Adana Türk Kültür Varlıkları Envanteri", "Aşk Dini", "Cennetin Konukları" adlı kitaplardan başka daha birçok esere imza attı.

İngilizce, İspanyolca ve Kazakça bilen Nusret Çam evli olup, iki çocuk ve iki de torun sahibidir.

İÇİNDEKİLER

Ön Söz 11

I. BÖLÜM

Giriş 15
Tarihçe 21
Yahudilerin Kutsal Kitapları 29
Yahudi Kimliği ve Karakteri Üzerine 31

II. BÖLÜM

Ahit Meselesi 37
Arz-ı Mev'ûd: Vadedilen Ülke 42
Tanrının Sıfatları 47
Üstün ve Seçilmiş Kavim 53
Yabancı Kavramı 63
Sonsuza Kadar Sürecek Hırslı Bir Zürriyet 68
Yayılmacılık ve Tahripkârlık 72
Mal Mülk Hırsı ve Dünya Tutkusu 74
Cezalar 81
Şehir ve Çevre 84
Hukuk 86
On Emir 88
Ahlak Anlayışı 98
Sosyal Dayanışma 101
Faiz ve Rehin 105
Akılcılık ve Hurafe 106
İbadetler, Bayramlar ve Semboller 108
Savaş 112
Teşkilat 120
Casusluk 125
Eğitim ve Propaganda 129
Sanat 133
Yahudilerin Peygamberlerle Çekişmesi 141
Aile 147

Kaynakça 156

Ön Söz

Yahudilerin halk tarafından nasıl algılandığına ilk kez 1967 yılında İsrail'e karşı Mısır, Suriye ve Ürdün'ün başı çektiği Arap müttefikler arasında yapılan ve İsrail'in kesin galibiyetiyle sonuçlanan meşhur 6 Gün Savaşı'nın hemen sonrasında şahit oldum. O zaman delikanlıydım ve köyde, kasabada, şehirde velhasıl her yerde "yüz milyon nüfusa sahip Arapların iki buçuk milyonluk İsrail'le başa çıkamaması"nın hayretle karşılandığını çok iyi hatırlıyorum. Özellikle bu olaydan sonra Türkiye'de Yahudilik aleyhine kitapların, yayınların ve propagandaların hem sayısı hem de şiddeti arttı. Daha önceden başlayan İslam'ın siyasallaşması söylemleri bu bozgunla alevlenerek kendisine Türkiye'de ve diğer İslam ülkelerinde geniş bir alan buldu. Fakat hiç kimse "Çok olan Araplar, daha doğrusu onların şahsında Müslümanlar niçin kaybetti de sayısı daha az olan Yahudiler kazandı?" sorusunu sormadı. Zira kavga meydanında his ve kaba kuvvet her zaman aklın önüne geçmiştir. Bunda da böyle oldu. Yahudi ve Yahudilikle ilgili konulara daha çok siyaset ve Siyonizm açısından bakıldı. Bu sebeple Türk aydınının bakışını büyük ölçüde C. Rıfat Atılhan ve Ziya Uygur gibi yazarların kitapları belirledi. Ancak Ankara İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi hocası merhum Prof. Dr. Hikmet Tanyu sayesinde Yahudilik hakkındaki çalışmalar bilimsel bir disipline kavuştu. Bu hocamızdan iki yıl boyunca dinler tarihi dersi almış olmak, belki de zihnimizin bir köşesinde böyle bir çalışmanın fikir ve yönteminin tohumlarını attı.

Yahudilik hakkında ilahiyat fakülteleri bünyesinde ciddi çalışmalar yapılmış olmakla birlikte, bunlar genel mahiyetteki konulardı. Aradan yarım asırdan fazla zaman geçmesine rağmen bu konu ne yöneticiler ne ilahiyatçılar ne de bilim adamları tarafından ele alındı. Yahudilerle ve Yahudilikle ilgili tezler yazıldıysa da meseleye Yahudilerin millî karakterinin oluşumu ve millî davranış tarzında

I. BÖLÜM

Giriş

"Kutsal kitaplar olmasaydı, nasıl bir dünya olurdu?" sorusuna verilebilecek ilk cevabın, "insanoğlu kesinlikle başka bir tarih yapardı ve tamamen farklı bir boyutta yaşardı" olacağını tahmin etmek hiç de zor değildir. Zira savaşların, acıların ve yıkımların olduğu kadar sanatın, kültürün ve medeniyetin de kaynağı büyük ölçüde dinler olmuştur. Ve yine aynı şekilde "Tevrat olmasaydı diğer bazı dinler, halklar, kültürler ve ülke sınırları bugünkü gibi olur muydu?" türünden başka sorular da sorabiliriz. Elbette cevaplar yukarıdakine benzer şekilde olurdu.

Yahudilerin inandığı dinin, bütün semavi dinler arasında en eskisi olması ve Tevrat'ın da bu alanda ilk kitap olarak kabul görmesi, Museviliğin, sonraki dinler üzerinde etki ve nüfuz sahibi olması sonucunu doğurmuştur. Bunun en açık delili Tevrat'ta geçen bütün peygamber isimlerinin Hristiyan ve İslam dünyası tarafından da aynen kabul edilip yaşatılmasıdır. Hz. İsa'nın kimliği, şahsiyeti ve ölümü sebebiyle Hristiyanlarla Yahudiler arasında ciddi aykırılıklar ve çatışmalar yaşanmışsa da mevcut haliyle bile Tevrat'ın, kiliselerde İncil ile birlikte eşit şekilde hürmet görmesini engellememiştir. İslâm dünyasında bu biraz farklıdır. Ama Tevrat'taki peygamberlerin hayatları ve mucizeleri büyük ölçüde Kur'an'da da mevcuttur. Bunun dışında kalan pek çok olay ve inanış da hadisler yoluyla İslâm'a sirayet etmiştir. Bunlar o kadar çoktur ki, nakilci tefsirin en büyük sermayesini Yahudi kutsal kitapları oluşturur. Yahudilerle Hristiyanlar ve Müslümanlar arasında inanç, ibadet ve siyaset konularında derin ihtilaf ve çatışmalar olmasına rağmen Yahudiliğin her iki dinin içinde yaşıyor olması garip bir çelişkidir. Neticede bu durumun, Yahudilere ve İsrail Devleti'ne moral olarak üstünlük kazandırmadığını hiç kimse iddia edemez.

Her kutsal kitap kendi inananları için değerlidir. Herhangi bir milleti veya toplumu merkeze alıp onu yüceltmezler, bütün insanlara ve insanlığa hitap ederler. Bunun tek istisnası Tevrat'tır. Onda

bütün halklar anlamında "ey insanlar", "ey iman edenler", "ey Âdemoğulları" türündrn evrensel hitaplar bulmak mümkün değildir. Yahudilerin kutsal metinlerinde din ile kavmiyetçiliği ayırmak hemen hemen imkânsızdır. Dolayısıyla, Tevrat'ın sanki asıl misyonu Sami ırkının bir kabilesinden millet yaratmak imiş gibi görünüyor. Görünüşe bakılırsa, Yahuda kavmi ve onların potasında eriyerek kendilerini Yahudi (Yahuda kabilesine mensup) görenler de Tevrat'ın bu projesini bütün aleyhteki şartlara rağmen çok iyi uygulamıştır. Bu durum karşısında insan, Müslümanlar dâhil, kutsal kitapları ile bu kadar hemhâl olmuş, onunla özleşmiş ve onu hayatlarının mihveri haline getirmiş başka bir din mensubu veya millet var mıdır diye sormadan edemiyor. Nitekim Yahudiler kendi kitaplarına aynı önemi yüklemekte ve hatta onu Batı medeniyetinin Hristiyan ahlakı, Roma hukuku, Yunan felsefesinden sonra dördüncü ayağı olarak görmektedirler. Mesela ileri Tevrat araştırmaları ile tanınan Dan Galilee şöyle diyor:

> Tevrat bilgi, rehberlik, ilham, korku, saygı, nasihat, rahatlık, tarih ve daha fazlasını temin etmek için Allah tarafından Musa'ya öğretilmiş bir kitaptır. Bu sebeple Tevrat bizim millî gurur kaynağımızdır. Yahudilik; kanunları ve ahlakî davranış kurallarını bütün üyelerine eşit olarak uygular, Musa'nın kanunları büyük ölçüde Batı hukukunun zeminini teşkil eder[1].

Böyle bir durum, Tevrat'ın, Yahudi halkının kültürünü ve davranış biçimini nasıl etkilediğini anlama isteğini de beraberinde getiriyor. Sonuç çok açık: 2019 rakamlarına göre 9.1 milyonu İsrail'de, gerisi dünyanın her tarafına dağılmış vaziyette toplam 14.8 milyonluk bir insan topluluğu, dünya siyasetinde, ekonomisinde, biliminde, teknolojisinde, sanatında söz sahibi olmuş, çok sayıda Nobel ödülü kazanmışsa bu asla tesadüfle veya Yahudi lobi faaliyetiyle izah edilebilecek bir durum değildir. Kimi Yahudi yazarlar ve araştırmacılar bunu Yahudilerin zeki olmasına bağlamışlarsa da böyle bir iddia ve varsayım bizzat diğer Yahudi asıllı bilim adamları tarafından kabul görmemiş, hatta "ırkçılık" olarak nitelenmiştir.

---

[1] https://www.quora.com/What-is-the-role-of-the-Torah-in-Jewish-life: (12.08.2020)

II. BÖLÜM

Ahit Meselesi

Yahudiliğin belki de en önemli özelliği dinî ve siyasi önderleri durumundaki Musa Peygamberin, Tanrı ile sözleşme yapmış olmasıdır. Bu sözleşmeye göre Yahudiler Yahve'den başka bir şeyi ilah bilmeyecek, O'na ortak koşmayacak, onun putunu yapmayacak, buna karşılık Yahve de onların hep yanında olacak ve karşılaştıkları güçlüklerde İsrailoğullarına hep nimet verecektir. Fakat Yahudiler, Rab Yahova'nın hoşgörüsüne rağmen her defasında ahdi her defasında bozdukları için Rab onları cezalandırmak ve helak etmek istemiş, ama bu niyetinden dönmüş, zira Yahova pişmanlık etmekten yorulmuştur (Yeremya, 15/6).

Bu ahit, akit veya sözleşme durumu sadece Musa ile sınırlı kalmayıp ondan önceki ve sonraki peygamberlerin hayatlarını anlatan olaylarda da sık sık konu edilmiştir. Eski Ahid kitabında Yahova, Yahudilerin Rabbi olarak İbrahim, İshak, Yakup, Yusuf, Musa ve Yeşu ile sözleşme yapmıştır. Tevrat'a göre hangi peygamber olursa olsun bütün hepsi Yahova ile yapılan bu sözleşmeyi ölmeden önce kavmine ve bir sonraki peygambere vasiyet etmektedir.

Musa'nın, Tanrı ile sözleşme yaptığı Kur'an-ı Kerim'de de yer almakla birlikte bunun süresi belirtilmemiştir. Fakat ilgili ayetlerde bunun belli şartlar dâhilinde sınırlı olduğu ve Tevrat'ın hilafına sonsuza değin geçerli olmayacağı anlaşılmaktadır. Sözünü ettiğimiz olayla ilgili bazı ayetler şu şekildedir (2. Bakara, 40):

40) Ey İsrâil evlatları, veletleri!
Hatırlayın size verdiğim onca nimetleri
ve Bana verdiğiniz sözü yerine getirin,
ki ben de size karşı eri olayım sözlerimin.

Câsiye suresinin 16 - 17. âyetleri ise şöyledir:

16) Ant olsun ki İsrâiloğullarına
kitap, hikmet ve peygamberlik vermiş,

onları temiz rızklarla rızıklandırmış,
ve üstün eylemiştik âlemlerden.

17) Din ve dünya işlerinde
açık deliller de verdik onlara.
Lâkin kendilerine ilim geldikten sonra
ayrılığa düştüler, kin ve ihtiras yüzünden.
Rabbim, ayrılığa düştükleri konular için
Kıyâmet günü hüküm verecektir cidden.
Öyleyse yalnızca benden korkup çekinin.

Başka Kur'an âyetlerinde onların ahitlerine riayet etmedikleri için lanetlendikleri görülmektedir. Bu durum tefsirciler tarafından bu sözleşmenin hükmünün daha o zaman kalktığı şeklinde tefsir edilmiştir[1]. Aynı şekilde Yahudilere o dönemde Allah'tan başka bir varlığı ilah tanımama mukabilinde verilen nimetlerin neler olduğu da tafsilatlı olarak belirtilmemiştir. Oysa Tevrat'ta sözleşmenin süresi Nuh tufanından başlar ve sonsuza değin devam eder. Üstelik Tevrat'ta Yahudilere vadedilen bu nimetler çok çeşitli ve kapsamlı olup şu şekilde özetlenebilir: Arz-ı Mev'ud'a (Mısır Irmağı'ndan Fırat'a kadar olan ülkelere) kavuşma; Mısır'dan sağ salim kurtulma; Yahudi zürriyetinin sonsuza kadar devam etmesi ve denizin kumu kadar çok olması; Yahve'nin kendilerini her savaşta ve olayda koruması; Yahudilerin inşa etmediği büyük ve güzel kentleri, biriktirmedikleri iyi eşyalarla dolu evleri, emek vermeden kazılmış sarnıçları, dikmedikleri bağları, zeytinlikleri olan ülkeye kavuşmak. Keza şunlar da Yahve tarafından Yahudilere vadedilmiştir: Düşmanları ortadan kaldırmak, onları boyun eğdirmek, yurtlarından kovmak; verimli ülkeyi mülk edinmek; Rabbin ant içerek söz verdiği ülkeyi mülk edinmek; Yahudilere bu serveti toplama yeteneği vermek ve onları büyük bir kavim yapmak.

Tevrat'ta ahde, yani yapılan sözleşmeye sadakat gösterilmesinin gerekliliği, Yahudilerin bir bakıma amentüsüdür. Tevrat'ta bunun yüzlerce kez tekrar edilmesi ve buna uyulması hâlinde ödülünün

[1] Maide 12/ 13; Nisa, 160/ 161 ve bu ayetlerin çeşitli tefsir kitaplarındaki yorumlarına bakılabilir.

açıkça belirtirim ki, tamamen yok olacaksınız.

Tesniye, 8/20: Tanrınız Rab önünüzden ulusları yok ettiği gibi, sözüne kulak vermediğiniz için sizi de yok edecek.

Tesniye, 9/3: Bilin ki, yakıp yok eden ateş olan Tanrınız Rab önünüzden gidecek. Onları ortadan kaldıracak, size boyun eğmelerini sağlayacak. Onları kovacaksınız, Rabbin verdiği söz uyarınca bir çırpıda yok edeceksiniz."

Burada en çok ilgili olduğunu düşünerek naklettiğimiz bu Tevrat âyetleri İsraillerin Tanrısı Yahve ile Yahudiler arasında yapılan sözleşmenin derinliğini ve boyutlarını genel hatları ile vermektedir. İlerideki bölümlerde aktaracağımız ayet örnekleri bu ahidin muhtevasını tamamlayacaktır. Fakat bu kısımdaki alıntılar bile Yahudileri nasıl derinden etkilemiş olduğunu anlamamıza yetecek mahiyettetir. Diğer hiçbir dinde görmediğimiz[3] böyle bir sözleşmenin, muhatabı olan kimselere özgüven, üstünlük, kararlılık, azim, gayret ve sebat gibi insan, toplum ve devlet hayatında çok önemli duygular kazandıracağını düşünmek yanlış olmaz. Bunlara sorumluluk, kimlik ve mensubiyet duygularını da ekleyebiliriz. Aynı şekilde Tanrı'nın, vaadinde duracağını devamlı surette tekrar edip, aynısını İsrailoğullarından da bekleyeceğini bildirmesinin de iş ve aile hayatında karşılık bulduğunu düşünebiliriz

Arz-ı Mev'ûd: Vadedilen Ülke

Yahudilerin bütün kutsal kitaplarında en sık yer alan ve en çok vurgulanan konulardan biri de onlara bazı toprakların vadedilmesidir. Türkçede Arz-ı Mev'ud (İbranicesi *Eretz İsrail*) yani "vadedilen yer" anlamına gelen bu toprakların tam olarak neresi olduğu tartışmalıdır. Çünkü Tevrat'ın çeşitli yerlerinde Yahudilere vadedildiği belirtilen topraklar çok farklıdır. Mesela Hz. İbrahim'le yapılan ahidde burası Mısır Irmağı'ndan büyük ırmağa, Fırat Irmağı'na kadar olan bölge (Tekvin, 15 /8) olarak işaret edilmişken, Hz. Musa ve Yeşu'ya vadedilen topraklar Yahudilerin ayak basacağı her yer olarak belirtilmiştir (Tesniye, 11 /24; Yeşu, 1/3). Diğer taraftan, Yahudilere va-

[3] Japon krallarının Tanrı'nın oğlu olması, Göktürk Anıtları'ndaki Türk kağanlarının "göksel" özellikleri bile Yahudilerin Tanrı ile sözleşmesi ile karşılaştırılabilecek kapsama, derinliğe, ayrıntıya ve vurguya sahip değildir.

jisini de izah edebilir. Öyle ki "İsrail'in, bütün siyasi meselelerde Birleşmiş Milletlerin ve ABD'nin desteğini alma ve birçok hamleyi onlara yaptırma gayretleri böyle psikolojinin ürünü olabilir mi?" sorusu dahi sorulabilir. Yahudilerin Tanrı'yı başkaları ile paylaşmama psikolojileri, "Arz-ı Mev'ud" inancı olarak yeryüzünü ve dünya servetini başkaları ile paylaşmama şeklinde devam ediyor. Bu aynı zamanda "öteki" ve "ötekileştirme" anlayışının da zeminidir.

Yahudilerin Tanrı inancında bizce üzerinde asıl durulması gereken taraf, onun kendi adını olur olmaz şekilde ve işlerde anılmasını yasaklamasıdır. Bu, ilk bakışta basit bir kural imiş gibi gözükebilir ve hatta Tanrı adını çok sık ve yüksek sesle veya sessiz olarak anmayı kendilerine düstur edinmiş Müslüman tarikat mensupları ve Hristiyan keşişleri için anlamsız bile gözükebilir. Fakat bunun Yahudiler açısından çok önemli anlamının bulunduğu muhakkaktır. Zira böylece Yahudiler, Yehova veya Elohim kendileri için her zaman yardıma hazır olduğunu vaat etmesine rağmen, olur olmaz durumlarda ona müracaat ederek Onun bu vaadini istismar yoluna gitmemektedir. Bu suretle İsrail halkı, Yahudilerin tanrısı'nın desteğinin arkalarında bulunduğunu bilerek kendi işlerini kendileri görmeyi tercih etmektedirler. Bu ise, belirlenen hedeflere sadece çalışmakla erişmek demektir. Böyle bir düşünce tarzı özellikle ticari, siyasi ve hatta bilimsel hayatta dinin arkasına saklanmamayı ve onu istismar etmemeyi de gerektirir. Bu sebepten dolayı böyle bir zihniyete sahip Yahudiler için, ürettikeri malın, fikrin, eserin ve projenin kalitesinden başka bir seçenek yoktur. Dinin siyasete alet edilmemesi aynı zamanda seküler hayat için de bir başlangıç gibi gözüküyor.

Üstün ve Seçilmiş Kavim

Yahudi peygamberlerin Yehova ile ahit yapmış olması inancı bu peygamberleri ve halkını ayrıcalıklı kılmak için başlı başına yeterli bir sebeptir. Fakat Tevrat'taki pek çok ifade, Yahudileri bunun çok daha ilerisine taşır ve onları Allah'ın seçilmiş, üstün ve çok özel kavmi şeklinde takdim eder. Her şeyden önce Yahudilerin atası ve peygamberi olan Yakub, Allah ile güreşip onu yenecek ve böylece "Allah ile uğraşıp onu yenen" anlamına gelen *İsrail* adını alacak kadar güçlüdür ve "kralların atası" olma vasfına sahiptir. "Rabbin ço-

servetlerine el koyacaktır. Ve yine bu tür ifadeler Tevrat'ın bütün kitaplarında o kadar sık tekrar edilmiş ve öylesine vurgulu ve kesin ifadelerle anlatılmıştır ki neticede Yahudiliğin amentülerinden biri hâline gelmiştir.

"Böyle çok özel ve üstün kavim olma durumu Yahudilerin davranışlarını nasıl etkilemiş olabilir?" sorusu her din sosyoloğunun üzerinde ciddiyetle durması gereken bir konu olmalıdır. Yüzeysel bir değerlendirmeyle bile iman hâline gelmiş böyle bir düşüncenin, diasporada Yahudiler için en büyük gurur, teselli, ümit ve güç kaynağı olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu aynı zamanda toplumsal bir kendini beğenmişlik ve bencillik de demektir. Üstünlük ve seçilmişlik duygusunun, yabancıları kendilerine denk görmeme ve onlarla evlenmeme şeklinde tezahür ettiği de söylenebilir. Bütün bunlar Yahudilerin geleneklerini, kültürlerini ve Yahudilik bilincini muhafaza etmede çok tesirli olmuş gözüküyor.

Diğer taraftan, psikolojik açıdan Yahudilerin dünyasında devamlı surette "biz" ve "öteki" kavramı olagelmiştir. Bir toplumda "biz" kavramı ne kadar kuvvetliyse "öteki" kavramı da o kadar keskin demektir. Bu, Yahudilerin psikolojik olarak teyakkuz hâlinde bulunmalarını ve "ötekilerle" karışmamalarını, güçlü olmalarını ve böylece kimliklerini korumalarını sağlamıştır. Fakat böyle sert bir "biz" ve "öteki" kutuplaşması aynı zamanda düşman kazanmak anlamına da gelir. Nitekim bu inanç ve gurur, tarih boyunca Yahudilerin uğradıkları felaketlerin de sebebidir diyebiliriz.

Yabancı Kavramı

Bütün dinler ve ideolojiler kendi hüviyetlerini oluştururken özel alametifarikalarını yaratmak konusunda büyük hassasiyet göstermişlerdir. Bunlar arasında en başta, paradigmaalar, sloganlar, ritüeller ve "öteki" kavramı gelir. Bu "öteki" ya da "yabancı" bazen bir komünist, faşist, burjuva, barbar, yobaz, reformist, bazen de şeytan, zındık, kâfir veya deccaldır. Çünkü iki eksenli bir dünyada beyazın ve meleğün bilinmesi için karaya ve şeytana ihtiyaç vardır. Buna kutuplaştırma da diyebiliriz. Tonlar her zaman bu kadar kesin olmasa da çoğu zaman böyledir ve bu, dinlerin ve ideolojilerin işini çok kolaylaştırır.

değerlerinden taviz vermeden bulundukları topluma ayak uydurmaları Yahudileri manevi açıdan ayakta tutan diğer etkenlerdir. Çalışkanlıkları, becerileri ve kendi aralarında yardımlaşmaları sonucunda gelen zenginlikleri de bu kimliğe özgüvan kazandırmış, böylece asimile olmaktan büyük ölçüde kurtulmuşlardır. Fakat "öteki"ne karşı katı ve açgözlülüğe varan hırslı tutum aynı zamanda hâkim toplum yapısı tarafından tepkilere ve dışlanmalara da sebep olmuştur. Bunun sonunda yaşanılan bazı felaketler herkesin malûmudur.

Sonsuza Kadar Sürecek Hırslı Bir Zürriyet

Tevrat'ta en çok tekrarlanan ve vurgulanan konulardan biri de Tanrı'nın, anlaşmaya bağlı kalmaları karşılığında Yahudilere ebedi zürriyetle birlikte güçlü ve kalabalık bir toplum vaat etmesidir. Aslında bu çokluk durumu, Arz-ı Mev'ud ile doğrudan ilintilidir. Çünkü vadedilen toprakları ele geçirip orada hâkim bir şekilde yaşamak için nüfus lazımdır. Kalabalık nüfus aynı zamanda bütün ilişkilerin kabile üzerinden yürütüldüğü sosyal yapılanmanın da bir gerçeğidir. Tevrata göre onlar gökteki yıldızlar, denizdeki kumlar kadar sayısız, Rebeka'nın kız kardeşi onbinlere ana olacaktır. Nitekim Mısırlılar eziyet ettikçe İsralliler daha çoğalmıştır. Tevrat'ın ifadesine göre bu vaadin gerçekleşmesi için Lut'un kızları babalarıyla yatıp hamile kalmaktan; Amram ise halasıyla evlenip çocuk sahibi olmaktan geri durmamıştır. Aynı şekilde, aile büyükleri tarafından Omram, çocuğu olmayan kardeşinin karısıyla evlendirilmiştir. Burada dikkat çekici olan asıl husus sonsuza dek sürecek olan bu kalabalık zürriyetin sebebinin "ahdin devam ettirilmesi", "savaşta üstün gelmek" ve "düşmanların şehirlerini mülk edinmek" gibi olumsuz ve bencil bir maksada yönelik olmasıdır. Burada işaret edilmesi gereken diğer bir nokta da zürriyetle ilgili bu vaadin ve inancın simgesi, cinsellik çağrıştıracak şekilde erkekelerin sünnet edilmesidir. Konuyla ilgili seçilmiş bir kısım ibareler şöyledir:

Tekvin, 15/2: Abram, "Ya Rab Yehova, bana ne vereceksin?" dedi, "Çocuk sahibi olamadım. Evimin sahibi Şamlı Eliezer olacaktır."

Tekvin, 15/5: Sonra Abram'ı dışarı çıkararak, "Göklere bak" dedi, "Yıldızları sayabilir misin? İşte, soyun o kadar çok olacak."

Yayılmacılık ve Tahripkârlık

Yukarıdan beri sıralayıp ayrıntılı olarak ele aldığımız umdelerin doğal bir sonucu olarak Yahudiler açısından yayılmacılık ve asimilasyon kaçınılmaz olmaktadır. Hatta Tevrat'ın birçok ayetinde başka kavimlere karşı duyulan bu duygu bazen çok acımasız ve vahşet derecesinde tezahür edebilmektedir. Bu acımasızlık sadece devletler, milletler ve halklar için değil, aynı zamanda mabetler ve semboller için vandalizm şeklinde karşımıza çıkıyor.

Tekvin, 12/1: Rab Abram'a, "Ülkeni, akrabalarını, baba evini bırak, sana göstereceğim ülkeye git" dedi.

Tekvin, 34/14: "Olmaz, kız kardeşimizi sünnetsiz bir adama veremeyiz" dediler, "Bizim için utanç olur.

Tekvin, 34/15: Ancak şu koşulla kabul ederiz: Bütün erkekleriniz bizim gibi sünnet olursa,

Tekvin, 34/16: birbirimize kız verip kız alabiliriz. Sizinle birlikte yaşar, bir halk oluruz.

Tekvin, 34/17: Eğer kabul etmez, sünnet olmazsanız, kızımızı alır gideriz."

Tekvin, 34/21: "Bu adamlar bize dostluk gösteriyor" dediler, "Ülkemizde yaşasınlar, ticaret yapsınlar. Topraklarımız geniş, onlara da yeter, bize de. Birbirimize kız verip kız alabiliriz."

Sayılar, 23/24: İşte kavim bir dişi aslan gibi uyanıyor. Avını yiyip bitirmedikçe, öldürülenlerin kanını içmedikçe rahat etmeyen aslan gibi kalkıyor."

Sayılar, 24/8: Tanrı onları Mısır'dan çıkardı, O'nun yaban öküzü gibi gücü var. Düşmanı olan ulusları yiyip bitirecek, Kemiklerini parçalayacak, oklarıyla onları deşecekler.

Sayılar, 24/ 9: Aslan gibi, dişi aslan gibi Yere çömelir, yatarlar, Kim onları uyandırmaya cesaret edebilir? Seni kutsayan kutsansın, seni lanetleyen lanetlensin!

Sayılar, 24/17: Onu görüyorum, ama şimdilik değil, Ona bakıyorum, ama yakından değil. Yakup soyundan bir yıldız çıkacak, İsrail'den bir önder yükselecek. Moavlıların alınlarını, Şetoğullarının başlarını ezecek.

Sayılar, 24/18: Düşmanı olan Edom ele geçirilecek. Evet, Seir alınacak. Ama İsrail güçlenecek.

deki bütün düşmanlarınızdan kurtarıp rahata kavuşturacak. Güvenlik içinde yaşayacaksınız.

Tesniye, 26/1: Tanrınız Rabbin miras olarak size vereceği ülkeye girip orayı mülk edinerek yerleştiğinizde…

Tesniye, 28/8: Rabbin buyruğuyla ambarlarınız dolu olacak. El attığınız her işte Rab sizi mübarek kılacak. Allah'ınız Rab size vereceği ülkede sizi kutsayacak.

Tekvin, 24/54: Sonra (Rebeka) yanındakilerle birlikte yediler, içtiler. Geceyi orada geçirdiler. Sabah kalkınca İbrahim'in uşağı, "Beni yolcu edin, efendime döneyim" dedi.

Tekvin, 27/4: İshak: Sevdiğim lezzetli bir yemek yap, bana getir yiyeyim. Ölmeden önce seni kutsayayım.

Tekvin, 27/9: Git sürüden bana iki seçme oğlak getir. Onlarla babanın sevdiği lezzetli bir yemek yapayım.

Tesniye, 11/15: Rab tarlalarda hayvanlarınız için ot sağlayacak, siz de yiyip doyacaksınız.

Tekvin, 31/46: Yakınlarına: "Taş toplayın" dedi. Adamlar topladıkları taşları bir yere yığdılar. Orada, yığının yanında yemek yediler.

Tekvin, 33/19: Çadırını kurduğu arsayı Şekem'in babası Hamor'un oğullarından yüz parça gümüşe aldı.

Sayılar, 11/18: Halka de ki: Yarın için kendinizi kutsayın, et yiyeceksiniz. Keşke yiyecek biraz et olsaydı, Mısır'da durumumuz iyiydi diye ağladığınızı Rab duydu. Şimdi yemeniz için size et verecek.

Sayılar, 11/32: Halk bütün gün, bütün gece ve ertesi gün durmadan bıldırcın topladı. Kimse on homerden az toplamadı. Bıldırcınları ordugâhın çevresine serdiler.

Cezalar

Çıkış, 9/18: Bu yüzden, yarın bu saatlerde Mısır'a tarihinde görülmemiş ağır bir dolu yağdıracağım.

Çıkış, 9/23: Musa değneğini göğe doğru uzatınca Rab gök gürlemeleri ve dolu gönderdi. Yıldırım düştü. Rab Mısır'a dolu yağdırdı.

Çıkış, 9/24: Şiddetli dolu yağıyor, sürekli şimşek çakıyordu. Mısır Mısır olalı böylesi bir dolu görmemişti.

Tekvin, 19/24: Rab, Sodom ve Gomora'nın üzerine gökten ateşli kükürt yağdırdı.

Tesniye, 12/17: Tahılınızın, yeni şarabınızın, zeytinyağınızın ondalığını, sığırlarınızın, davarlarınızın ilk doğanlarını, adadıklarınızın tümünü, gönülden verdiğiniz sunuları, bağışlarınızı yaşadığınız kentlerde yememelisiniz.

Tevrat'ta şehirlerle ilgili olarak geçen bu ifadeler karşısında "Bunlar Yahudilerin sonraki hayatına nasıl tesir etmiştir?" sorusu kitabımızın bakış açısından kaçınılmaz olmaktadır. Fakat bu soruya kesin cevap vermenin önünde bazı engeller mevcuttur. Zira her şeyden önce şehir kurmak, şehirler fethetmek evvela devlet sahibi olmayı gerektirir. Dünyanın çeşitli yerlerinde sürgün ve azınlık olarak çoğu zaman gettolarda yaşayan bir toplum için bu muhaldir. Dolayısıyla, Tevrat'ın bu emri en azından Türk Hazar Yahudi Devleti ve İsrail kuruluncaya kadar askıda kalmış gibi gözüküyor. Bu konuda ayrıntıya girmeden şunu söyleyebiliriz ki tarihte Yahudilerin bu tür şehirler kurduğunu bilmesek de yaşamak için şehirleri, özellikle de kalabalık ve zengin büyük merkezleri tercih ettikleri herkesin malumudur. Bunun en birincil sebebi tarım gibi uzun süreli toprağa bağlanmayı gerektirecek meslekler yerine servetlerini kolayca beraberlerinde götürebilecekleri meslekler ve sanatlarla meşgul olmalarıdır. Dolayısıyla, böyle bir hayat tarzı ve dünya felsefesi için köyler uygun değildir. Bunun kadar önemli diğer bir sebep de şehirlerin köylere ve küçük yerlere göre daha güvenilir, imkânlarının çok ve iletişimin kolay olmasıdır. Yahudilerin başarılarından biri de şehir hayatı ve sıkıntıya uğradıkları zaman servetleri ile birlikte daha güvenilir ve müreffeh yerlere göçmeleridir diyebiliriz.

Hukuk

Bir toplumu ayakta tutan değerlerden bir tanesi de adalet ve hukuk sistemidir ya da törelerdir. Tevrat'ta Yahudilerin neleri yapıp neleri yapmayacakları, işleyecekleri suça karşı uygulanacak cezalar ve yargılamanın nasıl yapılacağı açık açık bildirilmiştir. Bunlar genellikle Levililer ve Tesniye kitaplarında geniş yer tutar. Yahudi toplumu tarihinin çok büyük bir kısmını diasporada geçirmiş olmak hasebiyle büyük ölçüde bulundukları devletin kanunlarına tabi olmuşlardır. Fakat Tevrat'taki bu hükümlerin çoğu "davalarda adil karar ver-

Tesniye, 15/16-17: Eğer köleniz sizi ve ailenizi seviyorsa, sizden hoşnutsa ve yanınızdan ayrılmak istemiyorum derse, bir biz alıp kölenin kulak memesinden sokarak kapıya geçirin; o zaman yaşam boyu köleniz olarak kalacaktır. Kadın kölelerinize de aynı şeyi yapın.

Tesniye, 12/6: Yakmalık sunularınızı, kurbanlarınızı, ondalıklarınızı, bağışlarınızı, dilek adaklarınızı, gönülden verdiğiniz sunuları, sığırlarınızın ve davarlarınızın ilk doğanlarını oraya götüreceksiniz.

Tesniye, 12/1: Atalarınızın Tanrısı Rabbin mülk edinmek için size verdiği ülkede yaşamınız boyunca uymanız gereken kurallar, ilkeler şunlardır:

Tekvin, 17/14: Sünnet edilmemiş her erkek halkının arasından atılacak, çünkü antlaşmamı bozmuş demektir.

ON EMİR

Çıkış, 20/1: Tanrı şöyle konuştu:

Çıkış, 20/2: Seni Mısır'dan, köle olduğun ülkeden çıkaran Tanrın Rab benim.

Çıkış, 20/6: Ama beni seven, buyruklarıma uyan binlerce kuşağa sevgi gösteririm.

Çıkış, 20/7: Tanrın Rabbin adını boş yere ağzına almayacaksın. Çünkü Rab, adını boş yere ağzına alanları cezasız bırakmayacaktır.

Çıkış, 20/8-9: Cumartesi gününü kutsal sayarak hatırla. Altı gün çalışacak, bütün işlerini yapacaksın.

Çıkış, 20/12: Babana ve anana hürmet edeceksin.

Katletmeyeceksin.

Zina etmeyeceksin.

Çalmayacaksın.

Komşuna karşı yalan şehadet etmeyeceksin.

Komşunun evine, karısına, kölesine, cariyesine, hiçbir şeyine tama etmeyeceksin.

Levililer, 18/20: Komşunun karısıyla cinsel ilişki kurarak kendini kirletmeyeceksin.

Çıkış, 22/20: Rabden başka bir ilaha kurban kesen ölüm cezasına çarptırılacaktır.

Çıkış, 22/28: Tanrı'ya sövmeyeceksiniz. Kavminin önderine lanet etmeyeceksiniz.

Tesniye, 23/17: İsrail kızlarından ve İsrailoğullarından kendilerini fuhşa vakfetmiş kimse olmayacaktır.

Tesniye, 23/18: Fuhuş yapan kadın ya da erkeğin kazancını adak olarak Tanrınız Rabbin Tapınağı'na götürmeyeceksiniz. İkisi de Tanrınız Rabbin gözünde iğrençtir.

Tesniye, 23/2: Yasa dışı doğan biri Rabbin topluluğuna girmeyecek. Soyundan gelenler de onuncu kuşağa dek Rabbin topluluğuna girmeyecektir.

Tesniye, 25/13: Torbanızda biri ağır, öbürü hafif iki türlü tartı olmayacak.

Tesniye, 25/14: Evinizde biri büyük, öbürü küçük iki türlü ölçü olmayacak.

Tesniye, 27/25: Suçsuz birini öldürmek için rüşvet alana lanet olsun! Bütün halk, 'Amin' diyecek.

Tesniye, 10/18: Öksüzlerin, dul kadınların hakkını gözetir. Yabancıları sever, onlara yiyecek, giyecek sağlar.

Tekvin, 49/4: Ama su gibi oynaksın, Üstün olmayacaksın artık. Çünkü babanın yatağına girip onu kirlettin. Döşeğimi rezil ettin.

Levililer, 18/22: Kadınla yatar gibi bir erkekle yatma. Bu iğrençtir.

Levililer, 18/23: Bir hayvanla cinsel ilişki kurmayacaksın. Kendini kirletmiş olursun. Kadınlar cinsel ilişki kurmak amacıyla bir hayvana yaklaşmayacak. Sapıklıktır bu.

Levililer, 18/29: Kim bu iğrençliklerden birini yaparsa halkın arasından atılacaktır.

Sosyal Dayanışma

Aynı kültüre sahip akraba toplulukların millet, aynı dine inananların ümmet bilincine erişebilmesinin şartlarından biri de karşılıklı dayanışmadır. Kurallar ne kadar mantıklı ve uygulanabilir olursa olsun, bireyler arasında yardımlaşma olmayınca sağlam bir toplum yapısı kurulamaz. İdealler ne kadar büyük ve kutsal olursa olsun sevgi ve adalet olmayınca bunlar âtıl kalır. Bu bakumdan yardımlaşma adalet, sevgi ve ideal birliği bilinci gibi erdemlerin en somut biçimde hayata geçirilmesi gerekir. İslâm dinindeki zekât, sadaka, fıtra, kurban, garzı hasen (güzel bir şekilde borç verme) ve kefaret

Bir toplumun akılcılığı kendisine rehber edinmesi için mutlak surette kutsal kitabında bu konuda sıkı emirlerin ve yaptırımların olması gerekir mi? Ya da kutsal kitaplarında bu konuda çok sayıda ayet olmasına rağmen tarihinin büyük bir kısmında büyük bir kesim tarafından aklı küçümseyen Müslümanları nereye koyacağız? Aynı şekilde başından beri aynı İncil'e inanan Hristiyan dünyasının akılcılığa yaklaşımı Orta Çağ'da, Aydınlanma Çağı'nda ve günümüzde ayn mıdır? Kitabımızın girişinde yöntem meselesini tartışırken de ifade ettiğimiz üzere, milletlerin ve toplumların zihin yapısı ve davranış biçimi de değişkendir. Ama kuvvetli geleneklere sahip kapalı tolumlarda bu değişim daha yavaş ve yumuşaktır.

Diğer taraftan, Yahudilerin ahiret değil de dünya merkezli din olması; onları dünya nimetlerini elde etmeye yönelik melekeleri, araçları ve davranış biçimlerini geliştirmeye yöneltmiştir. Böyle bir durumda akılcılık, bilim, felsefe ve faydacılık kendiliğinden öne çıkacaktır. Bu ise onlara başarı ve zenginlik getirmiştir.

İbadetler, Bayramlar ve Semboller

İbadetler mümin ile Tanrı arasındaki bağlantıyı ve duyuşları geliştirdiği kadar bireyin bir topluma aidiyetini ve ilişkilerini de temin eder. İbadet, aynı dine inanalar arasında tanışmaya, kaynaşmaya ve sonunda mensubiyet duygusunun oluşmasına imkân verir. Bunlara bayramları, törenleri, sembolleri, ortak sevinçleri ve felâketleri de eklendiğimizde hem bireyin hem de toplumun dinsel kimliği teşekkül eder. Bu sebeple sosyolojik açıdan bir dinin temel esaslarından biri de ibadettir. Bu durum Yahudiler için de aynıdır. Onların Mısır'dan çıkışları, mabetlerinin yıkılması sürgünleri ve Nazi soykırımları, kimliklerinin omurgasını teşkil eden büyük acılardır. Aynı şekilde bütün dünyada aynı anda tatbik edilen ve uyulması gereken kurallar ve yasaklar itibarıyle başka hiçbir dinde bulunmayan şabat (cumartesi) ibadeti de Yahudilerin kendilerini tek vücut hissetmele-

ve töenler sayesinde insanlar birbiriyle tanışıp saflarma imkânı bulmuştur.

Erkeklerin kadın, kadınların erkek kıyafeti giymemesi buyruğu, cinsiyete dayalı kimliğin şekillenmesi amacına matuftur ve Tevrattaki sapık cinsel yönelimlerin şiddetle cezalandırılması anlayışı ile uyum gösterir. Sanayileşme Devri öncesinde yeryüzündeki bütün insan toplulukları iklim, malzeme, kültür, inanç, estetik zevk farklılıkları, kimlik oluşturma gayretleri, çalışma ve üretim şartları sebebiyle neredeyse yüzyıllar boyunca hiç değişmeyen kendilerine has kıyafetlerliye tanınır, bilinir olmuştur. Fakat zaman zaman bazı devletler kendi hükmü altında bulunan "öteki" halkların kolayca ayırdedilmesi ve hatta aşağılanması için sadece kendileri için belirlenmiş kıyafetler giymeye mecbur edilmişlerdir. Osmanlı'nın çeşitli zamanlarında da böyle olmuş ve hangi "milletin" erkeklerinin ve kadınlarını nasıl giyineceği, hâkim halk olan Müslüman ahali karşısında saygı göstermeye yönelik nasıl hareket edeceği fermanlarla belirlenmiştir[18]. Bu tür bir uygulamaları, "azınlıkları küçük düşürerek İslâm dinine girmeye zorlamak" şeklinde yorumlayanlar olduğu gibi, "azınlıkların inançlarına saygı" şeklinde görenler de vardır. Fakat azınlıklara tatbik edilen bu kıyafet ve sosyal davranış protokolleri onların dinî ve millî kimliklerinin pekişmesini sağladığı gibi, hakim idareye karşı gizli bir kin ve nefretin teşekkülünü de temin etmiş olabilir.

Savaş

Tevrat'ın tamamı incelendiğinde, savaşla ilgili sözlerin büyük bir yer tuttuğu görülmektedir. Bu ifadelerin büyük bir kısmı başka tanrılara veya putlara tapan kavimlerin savaşılarak yok edilmesi ve şehirlerinin imha edilip içindeki her şeyin yağmalanması hakkındadır. Savaşın asıl sebebi putperestliğin ortadan kaldırılmasıdır. Diğer bir sebep de intikam alma arzusudur. İsrail'in tanrısının emri üzerine bu savaşlarda kılıçlar şiddet kusar, erkekler kılıçtan geçirilir, cesetler soyulup kentler yağmalanır, davarlar, sığırlar, eşekler ele geçirilir;

[18] İpşirli, Mehmet, "Kıyafet" (Osmanlı Dönemi), *TDVİA*, Cilt: 25, Ankara, 2002, s. 511-512.

Teşkilat

Bir toplumun hayatta kalabilmesi, güven ve huzur içinde yaşaması ve yüksek ülkülere ulaşabilmesi için elzem olan şartlardan bir tanesi de teşkilat ve dayanışmadır. Devletin, "bir milletin örgütlü hâli" olarak tarif edilmesi ve Yahudilerin, özellikle MS 135 yılından itibaren dünyanın her tarafına dağılmış olması sebebiyle bu kavim hep örgütsüz bir toplum olarak bilinmiştir. Oysa Tevrat'a göre Yahudiler, Yakub'un üçüncü oğlu olan Levi'nin soyundan gelen *Levililer*[19] ve Harun'un soyundan gelen *kohenler* adındaki din adamları[20] rehberliğinde dar anlamda da olsa bir örgüte sahiptirler. Levililerin ve kohenlerin Yahudilerin büyük atalarıolan ve İsrail adını ilk olarak alan İshak'ın soyundan gelmiş olması onların toplum üzerindeki gücünü ve tesirini daha da pekiştirmiştir. Peygamberler gibi bunlar da Tanrı ile İsrail halkı arasında aracı oldukları için kutsal kabul edilmekte idiler. İbadetleri yönetme yanında mahkeme işlerinden de sorumlu olan bu Levililer, yapılan ondalıklarla, bağışlarla, adaklarla, verimliklerle ve kesilen cezalarla ciddi bir bütçeye de sahiptirler (Sayılar, 8-32 ve 18/12-15).

Dolayısıyla, halkını yönetmek için gerekli olan maddi ve manevi gücü ellerinde bulunduran bu dinsel sınıfın, Yahudileri idare etmesi kolaylaşmakta idi. Bunlara görevleri halkı bilgilendirmek olan *rabbi* (gerekli eğitimi almış, resmî olarak tayin edilmiş âlimler) ve hemen hemen aynı zamanlarda ortaya çıkan "sayıcı, yazıcı" mânasında *soferim* denilen diğer din adamlarını da eklediğimiz zaman Yahudilerin önder kadrosu şekillenmektedir. Onlar ayrıca önemli meselelerde şehrin ileri gelen ve yaşlı kimselerin görüşlerine de başvutuyordu.

---

[19] Levililer, Yakub'un oğlu Levi'nin soyundan gelen din adamlarına verilen isimdir. Kohen ise yine onun soyundan olmakla birlikte sadece Harun'un soyundan devam eden din adamlarıdır. Bunlar Levililer arasında daha özel bir yere sahiptir ve Harun'un soyundan gelmeyenlere göre bir derece daha saygındır. (Salime Leyla Gürkan, "Rabbaniyyun", *TDVİA*, cilt 34, İstanbul, 2007, s. 376-377).

[20] Süleyman Mabedi'nin MS 70 yılında yıkılması, kohenlerin gücünü ve itibarını önemli ölçüde azaltmıştır. Buna rağmen Yahudiler kohenlerin soyağacını kayıt altına alarak nesilden nesile aktarmışlardır. Nitekim kohen olduğunu iddia eden Yahudiler üzerinde yapılan DNA test sonuçlarının bu iddiaların doğru olduğunu göstermiştir. (file:///C:/Users/user/AppData/Local/Temp/Muhammed%20Güngör%20%20Yahudilikte%20Özel%20Bir%20Sınıf,%20Yahudi%20Din%20Adamları%20Kohenler-1.pdf).